

Uudistuva opettaja

Tiina Nikkola, Matti Rautiainen & Pekka Rähä (toim.): Toinen tapa käydä koulua. Kokemuksen, kielen ja tiedon suhde oppimisessa. Vastapaino, Tampere 2013. 265 s. ISBN 978-951-768-422-4

”KOSKA MAAILMA ei rakennu oppiainejaon mukaisesti, ei koulutuksenkaan pidä rakentua oppiainesten erottelun varaan.”

Toinen tapa käydä koulua -kirjassa perustellaan monella tavoin oppiainepohjaisesta opetuksesta luopumisen tarpeellisuutta. Sosialisatio traditionaaliseen opetuskulttuuriin on vahvojen rakenteellisten ketjujen, itseään monistavien ja toistamisen käytäntöjen varassa.

Se, mitä koulumaailmassa tapahtuu, kytkeytyy kirjan mukaan elimellisesti etenkin opettajan koulutuksen valtaviiran orientaatioon, jossa oppiaineontologia määrittää opettajien tulevaa ja kehittyvää maailmankuvaa ja oman identiteetin rakentumista. Nuoret opettajiksi koulutettavat joutuvat vanhojen, aikoinaan samoihin puitteisiin kasvaneiden siirtovaikutusten kohteiksi

kaikkien identiteettiä rakentavien tekijöiden osalta. Kirjoittajat näkevät, että vaikka itse yleissivistävän koulutuksen ainejakosuudesta luopuminen on pitkäläinen projekti, merkittävä paikka muutokselle voisi olla opettajan koulutus.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTON luokanopettajakoulutuksessa on toteutettu vuodesta 2003 lähtien joka toinen vuosi yhdessä ryhmässä niin sanottua integraatiokoulutusta, joka poikkeaa orientaatioiltaan ja toimintatavoiltaan perinteisestä ainelähtöisestä koulutuksesta. Kirjan 13 artikkelin kirjoittajista seitsemän on toiminut koulutuksen opetushenkilöstönä ja kaksitoista kirjoittajaa koulutukseen osallistujana ja siitä valmistuneena. Koulutus on selkeästi opettajankoulutuksen kummajainen Jyväskylässä, ja kirja kertoo joiltakin osin avoi-

mesti myös tästä puolesta opettajaksi kehittymisen kontekstia.

Suomessa on toistaiseksi ollut varsin vähän yksityisiä ja valtaviirasta poikkeavia yleissivistävän koulutuksen toteutuksia johtuen muun muassa peruskoulun kattavuudesta, hyvästä maineesta tasa-arvoisten mahdollisuuksien takaajana ja valtiollisen koulutuspolitiikan onnistumisesta kansainvälisen PISA-menestyksen loisteessa. Kaikki ei kuitenkaan pysy ikuisesti ennallaan ja edellä mainitut positiiviset ilmiöt ovat osoittaneet rapistumisen merkkejä jopa niin, että innostus erilaisiin vaihtoehtoihin koulutustapoihin on lisääntymässä selkeästi. Tällaiseen tilanteeseen käsillä oleva teos on oivallinen teoreettisesti perusteltu näkökulma.

Erityisen aseman kirjassa saavatin pohdinnat opettajankoulutuksen teoreettisista lähtökohdis-

ta, joista perinteinen tukeutuu oppiaineontologialle ja kirjoittajien vaihtoehtona esittelemä puolestaan elämismaailmaontologialle.

Pelkistäen edellinen rakentuu vakiintuneille käsityksille tiedon historiallisesta kasautumisesta oppiaineiden alati täydentyville ja syveneville faktoille. Tämä logiikka korostaa ainedidaktiikkaa eli opetuksellisten käytäntöjen rakentumista kunkin aineen erityisen oppimisen ja opetuksen logiikan mukaisesti. Aineen lisäksi opettajan tietous didaktisen prosessin hallitsijana pitää hänet vahvasti pedagogisen toiminnan keskiössä ja antaa vahvan auktoriteettiposition.

Kyseinen asema ja vähitellen nuoreen opiskelijaan kiinnittyvä opettajahabitus entisestään korostavat individualistista koulukulttuuria, jossa saavutukset ovat opettajapersoonan varassa. Jokaisen aineen data- ja tietomäärien eksponentiaalisen kasvun ohella tämä johtaa myös yleistyiin jakamisongelmiin, kun ammatillisen toiminnan ongelmia, pedagogiikkaa lähdetään ratkaisemaan lopulta oman elämän voimavaroilla ja väärästä viitekehystä.

AINEKESKEISYYS KOULUSSA ja opettajankoulutuksessa saa kirjoittajilta tylyn, mutta hyvin perustellun kohtelun. Sekä aineen että opettajan auktoriteetin vahva asema ja harmonian tavoittelu tiedollisten ongelmien moninaisuuden ja kompleksisuuden kustannuksella johtavat suojautumiseen ja välttelevään käyttäytymiseen ja lopulta oppimisen teeskentelyyn.

Lojaalius ammatillista perinnettä kohtaan estää kriittisen tiedonkäsittelyn myös opettajankoulutuksessa, ja identiteetti rakentuu enemmän sellaisen peruskomusrakenteen varaan, jossa opettajasta pitäisi tulla paremmin tietävä ja ammatillisen opetusalan aineensa varassa ja ensisijaisesti siihen rationaalisessa suhteessa olevaksi hallinnoijaksi enemmän kuin oppijan kanssa toimijaksi.

Kirjoittajien tarjoama vaihtoehto rakentuu puolestaan elämismaailmaontologialle, joka tarkoittaa yksinkertaisesti oppijan, opettajan ja kontekstin orientaatioiden ensisijaisuutta oppiaineisiin verrattuna.

Oppijan kasvamisen ja oppimisen prosessi on asetettava aina ennen ”aineita”.

Kirja vie tarkastelun nykyisin Suomessa vähemmälle jääneisiin filosofisiin ja teoreettisiin perusteluihin, fenomenologiaan, psykodynamiikkaan ja ryhmäilmiöiden tärkeyteen opettajaidentiteetin ja myös kasvavan lapsen ja nuoren kehityksessä. Opettajaopiskelijalle tarjoutuu näistä näkökulmista toteutetussa koulutuksessa sekä dialoginen suhde ohjaajiin että myös tutkiva työote, koska hän joutuukin ratkaisemaan omaan ammatilliseen kehittymiseensä ja etenkin ymmärrykseensä liittyviä prosesseja suhteessa opiskeltaviin teemoihin ja toisiin toimijoihin.

Itse koulutuksessa tämä toteutuu vahvasti kiinteiden ryhmien toimintojen puitteissa. Ryhmä

on ratkaiseva, kriittinen elementti sekä kognitiivisen oppimisen, ja etun asiantuntijuuden että opettajaksi kehittymisen peilaus- eli reflektiofunktion vuoksi.

RYHMÄPROSESSEISTA ja -dynamiikasta oppiminen jatkuu koko koulutuksen ajan. Tällä tavoin jokainen opiskelija saa palautetta toisilta rooleistaan ja identiteetistään sekä tulee tunnistamaan ja tuntemaan itseään erilaisten ryhmää liikuttavien tekijöiden virrassa. Samalla päästään käsittelemään muutoin pinnan alle ja tiedostamattomiksi jääviä, vuorovaiikutteiseen työskentelyyn liittyviä tunteita, syällisyyttä, häpeää, kilpailua, suojautumista, defensesejä.

Kirjoittajat tuovat esille useassa artikkelissa sitä, kuinka ryhmään liittyvien prosessien käsittely on merkityksellistä ryhmien pääsemiseksi todelliseen työskentelyyn. Tähän ei perinteinen opettajankoulutus oman työskentelyorientaationsa vuoksi pääse ja tämä johtaa siihen, kuinka kädetömiä haasteellisten ryhmien kohdalla jopa luokanopettajat saattavat olla. Kirjan eniten viitatut teoreetikot, sosiokulttuurisesta psykologiastaan tunnettu Lew Vygotsky, yhteiskulttuurien tutkimisesta ja myös prosessikonsultaatiostaan tunnettu Edgar Schein sekä ryhmäteoriastaan tunnettu Wilfred Bion antavat vahvoja viitteitä perusnäkökulmiin.

KAHDEN TAI KOLMEN ”pääartikkelin” ohella erillisten artikkeleiden kohteina ovat opiskelijaryhmien

toiminta ja toimimattomuus, kollegojen roolit, lapsen roolit, suhteet ja positiot, opettajan roolit, opettajana kehittyminen ("tähdestä ohjaajaksi"). Kielen prosessit, kirjoittaminen, tiedon synty, havaintotiedon käyttö, taideaineet ja itseilmaisun rohkaisu myös erillisten artikkeleiden kohteina korostavat sitä, kuinka itse oppijat pyritään saattamaan luoviin, tutkiviin, kriittistä ajattelua tuottaviin tilanteisiin.

Kirjassa ei ole analyysejä opettajankoulutuksen nykyisen tilan rakenteistumisesta eikä siinä (lojaalisuussyistä?) kritisoida suoraan vallitsevan koulutuksen kontekstuaalisia tai kasvatusteoreettisia lähtökohtia. Taideaineita ja ilmaisua sekä oppilaiden suomalaisuuskokemuksia käsittelevät artikkelit jäävät hieman ilmaan eivätkä tavoita yhteyttä

integraatiokoulutuksen toteutuksen idean selkiyttäjänä.

Paikallaan olisi ollut jonkinlainen yhteenveto- ja arviointi-artikkeli, jossa toimittajat olisivat voineet rohkeammin analysoida tämän toteutuksen käytännön tuloksia, luoda näkökulmia tulevaisuuteen ja ennen kaikkea kritisoida niitä muutamia todellisia ongelma-asioita, joissa perinteinen opettajankoulutus näyttää jääneen junnaamaan paikoilleen. Näistä voidaan tässä mainita opettajankoulutuksen ja käytännön välille repeytynyt kuilu, jossa nuoret opettajat kohtaavat induktiovaiheen ongelmansa yksin ja tähän olennaisesti liittyvä kasvatusteoreettinen jymähtäminen vain salongeissa kelpoiseksi konstruktivismipuheeksi.

Opettajankoulutuksen pedagogiikan ilmiöiden tarkaste-

lussa on kirja on teoreettisesti kunnianhimoinen omissa teksteissään ja myös perustellessaan näillä teksteillä mahdollisuuksia nähdä, ajatella ja tehdä aivan toisenlaisista näkökulmista opettajiksi kasvamista.

Erityistä tässä on juuri se, että kirjassa kuvatulla mallilla muutos uudistuvaksi opettajaksi tapahtuu kasvamisena, perinteisen opettajankoulutuksen mallilla opettajuus annetaan auktoriteettien oikeaksi osoittamana. Suositelen teosta jokaiselle opettajankouluttajalle ja omaa opettajuuttaan ihmettelevälle!

Heikki Pasanen

FT, yliopettaja

*Haaga-Helia Ammatillinen
opettajakorkeakoulu*